

А. Гордієнко,

кандидат юридичних наук,
докторант кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету

СИСТЕМА ТА ПОВНОВАЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. У сучасному світі питання охорони атмосферного повітря та безпеки повітряного простору набувають все більшого значення в контексті забезпечення сталого розвитку та збереження здоров'я населення. У зв'язку з цим важливим аспектом є наявність ефективної системи суб'єктів адміністративно-правового механізму, яка б забезпечувала координацію дій та виконання відповідних нормативно-правових актів у сфері охорони атмосферного повітря та безпеки повітряного простору України.

В межах дослідження, яке ми проводимо, предметом нашої уваги є аналіз системи суб'єктів адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря та безпеки повітряного простору України. Варто вказати, що системі суб'єктів адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря та безпеки повітряного простору України фактично складають дві великі групи суб'єктів. До першої з яких відносяться суб'єкти адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря, до другої – суб'єкти безпеки повітряного простору.

Метою цієї статті є дослідження системи та повноважень адміністративно-правовий статусу суб'єктів адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені-адміністративісти на розглядали питання визначення поняття адміністративно-правового статусу, його структурних елементів для окремих суб'єктів адміністративних правовідносин. Зокрема, наукові пошуки були проведені такими науковцями, як: В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, Р.А. Калюжний, В.К. Колпаков, С.В. Ківалов, Т.О. Коломєць та багатьма іншими.

Виклад основного матеріалу. Почнемо аналіз першої групи суб'єктів. Отже, статтею 3 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» [1] закріплено, що державне управління в галузі охорони атмосферного повітря відповідно до закону здійснюють: Кабінет Міністрів України; центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища; центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я; Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування.

Проте варто вказати, що законом не визначено коло повноважень та компетенцій даних суб'єктів. Крім того, на наш погляд, наведене коло суб'єктів не є вичерпним, оскільки до системи суб'єктів адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря України доцільно додати й інших, зокрема Президента України, Верховну раду України тощо.

Повноваження Президента України полягають у забезпеченні національної безпеки держави (зокрема екологічної безпеки), здійснює представницькі повноваження, у тому числі й міжнародного рівня (обговорення питань зміни клімату, сталого розвитку, впливу атмосферного повітря на здоров'я, стану атмосферного повітря тощо) та є фактично загального характеру. Разом з тим Президент очолює Раду національної безпеки і оборони України, яка згідно ст. 4 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [2] має таке функціональне призначення, як: 1) розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які відповідно до Конституції та законів України, Стратегії національної безпеки України, Военної доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони, та подає пропозиції Президенту України, приймає рішення щодо: визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, військовій, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах; проектів державних програм, доктрин, законів України, указів Президента України, директив Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, міжнародних договорів, інших нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони; удосконалення системи забезпечення національної безпеки та організації оборони, утворення, реорганізації

та ліквідації органів виконавчої влади у цій сфері; залучення контрольних, інспекційних та наглядових органів, що функціонують у системі виконавчої влади, до здійснення контролю за своєчасністю та якістю виконання прийнятих Радою національної безпеки і оборони України рішень, введених в дію указами Президента України; забезпечення і контролю надходження та опрацювання необхідної інформації, її збереження, конфіденційності та використання в інтересах національної безпеки України, аналізу на її основі стану і тенденції розвитку подій, що відбуваються в Україні і в світі, визначення потенційних та реальних загроз національним інтересам України; невідкладних заходів із розв'язання кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України; 2) координує виконання прийнятих Радою національної безпеки і оборони України рішень, введених в дію указами Президента України, і здійснює поточний контроль діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, подає Президенту України відповідні висновки та пропозиції; 3) залучає до аналізу інформації посадових осіб та фахівців органів виконавчої влади, державних установ, наукових закладів, підприємств та організацій усіх форм власності; 4) ініціює розроблення нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони, узагальнює практику їх застосування та результати перевірок їх виконання; 5) координує і контролює переведення центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також економіки країни на роботу в умовах воєнного чи надзвичайного стану; 6) координує і контролює діяльність органів місцевого самоврядування в межах наданих повноважень під час введення воєнного чи надзвичайного стану тощо [2].

Наступним системи суб'єктом адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря України є Верховна Рада

України, яка є законодавчим органом, в компетенції якого лежить прийняття нормативно-правової бази щодо охорони атмосферного повітря.

Крім того у цьому аспекті варто згадати й про Комітет Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування, який так само визнати частиною суб'єктного складу системи суб'єктів адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря України.

До предметів відання Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування згідно Постанови Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» від 29 серпня 2019 року № 19-IX [3] відноситься: охорона, збереження, використання та відновлення (відтворення) природних ресурсів, у тому числі надр, лісів, водних ресурсів, атмосферного повітря, тваринного та рослинного світу, природних ландшафтів; збереження та збалансоване використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу та освоєння космічного простору; екологічна безпека, попередження та ліквідація наслідків природного лиха, техногенних аварій і катастроф, діяльність державних аварійно-рятувальних служб; правовий режим зони надзвичайної екологічної ситуації; державний моніторинг навколишнього природного середовища; адміністративно-господарські санкції за забруднення навколишнього природного середовища; запобігання негативним антропогенним змінам клімату; екологічний аудит тощо.

Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади та провідним у системі суб'єктів адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря України, на якого покладено повноваження [4] у сфері

охорони навколишнього природного середовища: забезпечує проведення державної політики у сферах охорони здоров'я, забезпечує проведення державної політики у сфері охорони природи, екологічної безпеки та природокористування; забезпечує розроблення та виконання державних і міждержавних екологічних програм; здійснює в межах своїх повноважень державне управління у сфері охорони та раціонального використання землі, її надр, водних ресурсів, рослинного і тваринного світу, інших природних ресурсів; приймає рішення про обмеження, тимчасову заборону (зупинення) або припинення діяльності підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності у разі порушення ними законодавства навколишнього природного середовища; координує діяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, пов'язану з охороною навколишнього природного середовища, виконанням державних, регіональних і міждержавних екологічних програм.

Основні повноваження у сфері захисту та охорони атмосферного повітря покладено на Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Згідно Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 614 [5] Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Міндовкілля є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує: формування та реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та в межах повноважень, передбачених законом, біологічної і генетичної без-

України «Про введення воєнного стану в Україні», Указу Президента України від 06.02.2023 № № 58/2023 «Про подовження строку дії воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 07.02.2023 № 2915-IX та у зв'язку з тимчасовою окупацією окремих територій Міндовкілля був змушений припинити здійснювати заходи державного нагляду (контролю) на цих територіях [9]. Саме тому Е-Повітря на сьогодні є не тільки зручним, але й подекуди єдиною можливим ресурсом для надання та моніторингу адміністративних послуг у сфері охорони атмосферного повітря та безпеки повітряного простору України.

Наступним суб'єктом адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря України є Державна екологічна інспекція України (Держекоінспекція), яка є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів і який реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Основними завданнями Держекоінспекції є [10]: 1) реалізація державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; 2) здійснення у межах повноважень, передбачених законом, державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства, зокрема, щодо охорони атмосферного повітря; формування, збереження і використання екологічної мережі; стану навколишнього природного середовища; здійснення заходів біологічної і генетичної безпеки стосовно біологічних об'єктів природного

середовища під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованих організмів у відкритій системі; 3) внесення на розгляд Міністра екології та природних ресурсів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів [10].

Держекоінспекція відповідно до покладених завдань [10]: 1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх Міністрові екології та природних ресурсів; 2) здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в частині здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності і господарювання, громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, а також юридичними особами - нерезидентами вимог законодавства: про охорону атмосферного повітря, зокрема щодо: виконання загальнодержавних, галузевих або регіональних природоохоронних програм; наявності та додержання умов дозволів на викиди забруднюючих речовин; забезпечення безперебійної ефективної роботи і підтримання у справному стані споруд, устаткування та апаратури для очищення викидів забруднюючих речовин; додержання нормативів у галузі охорони атмосферного повітря; додержання екологічних показників нафтопродуктів (бензину автомобільного та дизельного палива), які реалізуються

орган міської ради, що виконує функції і повноваження місцевого самоврядування на території відповідної агломерації [12].

Суб'єктами моніторингу атмосферного повітря є Мінприроди, МОЗ, ДСНС, ДАЗВ, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, обласні, Київська міська держадміністрація, виконавчі органи міських рад. Мінприроди здійснює загальну організацію та координацію суб'єктів моніторингу атмосферного повітря. МОЗ встановлює пункти спостережень та веде спостереження за рівнями забруднювальних речовин; визначає можливі впливи забруднення атмосферного повітря на здоров'я та життєдіяльність населення на основі спостережень за рівнями забруднювальних речовин та результатів моніторингу атмосферного повітря, отриманих іншими суб'єктами моніторингу атмосферного повітря. ДСНС: встановлює пункти спостережень та веде спостереження за рівнями забруднювальних речовин, показниками та складовими атмосферних опадів; забезпечує суб'єктів моніторингу атмосферного повітря гідрометеорологічними прогнозами. ДАЗВ: встановлює пункти спостережень та веде спостереження за рівнями забруднювальних речовин у зоні відчуження та зоні безумовного (обов'язкового) відселення території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи (у межах об'ємної активності радіонуклідів). Орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища: встановлює пункти спостережень та веде спостереження за рівнями забруднювальних речовин в межах території Автономної Республіки Крим. Обласні, Київська міська держадміністрація, виконавчі органи міських рад встановлюють пункти спостережень та ведуть спостереження за рівнями забруднюваль-

них речовин в межах території відповідної зони або агломерації [12].

Згідно Положення про порядок інформаційної взаємодії органів Мінекоресурсів України та інших суб'єктів системи моніторингу довкілля при здійсненні режимних спостережень за станом довкілля КНД 211.0.1.101-02, затвердженого Наказом Мінекоресурсів України 21.08.2002 № 323 [13] суб'єктами системи моніторингу довкілля є: Міністерство екології та природних ресурсів України (Мінекоресурсів України), Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (МНС), Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ), Міністерство аграрної політики України (Мінагрополітики), Державний комітет України по земельних ресурсах (Держкомзем), Державний комітет України по водному господарству (Держводгосп), Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики України (Держбуд), Державний комітет лісового господарства України (Держкомлісгосп), їх органи на місцях, установи та організації, що належать до сфер їх управління і на яких покладено реалізацію заходів з моніторингу довкілля.

Основними завданнями суб'єктів системи моніторингу довкілля при здійсненні режимних спостережень відповідно до компетенції є: довгострокові систематичні спостереження за станом довкілля; аналіз екологічного стану довкілля та прогнозування його змін; оцінки впливу негативних змін навколишнього середовища на здоров'я людини; інформаційно-аналітична підтримка прийняття рішень у галузі охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки; інформаційне обслуговування органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також забезпечення інформацією про стан довкілля населення країни і міжнародних організацій.

До суб'єктів адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря також входять також регіональні органи управління якістю атмосферного повітря. Так, Розпорядженням Голови Київської ОДА від 25 жовтня 2019 року № 616 утворено Департамент екології та природних ресурсів Київської ОДА, Розпорядженням Голови Дніпропетровської ОДА від 25.11.2019 року № Р-660/0/3-19 утворено Департамент екології та природних ресурсів Дніпропетровської ОДА, Розпорядженням Голови Харківської ОДА № 638 від 21.12.2019 утворено Департамент захисту довкілля та природокористування Харківської ОДА, Розпорядженням Голови Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) № 526 від 30.03.2020 р. утворено Управління екології та природних ресурсів виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), Рішенням Запорізької міської ради № 29 від 27.11.2019 утворено Управління з питань екологічної безпеки Запорізької міської ради та багато інших підпорядкованих структурних підрозділів у структурі органів державного управління.

Висновки. Підсумовуючи наведене доцільно вказати, що проведений аналіз суб'єктів першої групи, а саме суб'єктів адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря, варто дійти висновку, що до ці суб'єкти утворюють систему, яка складається із суб'єктів загальної та спеціальної компетенції.

До суб'єктів з загальною компетенцією слід віднести Президента України, Раду національної безпеки і оборони України, Верховну Раду України, в межах якої функціонує Комітет Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування.

До суб'єктів зі спеціальною компетенцією доцільно віднести: Кабінет

Міністрів України; центральні органи виконавчої влади, що реалізують політику у сфері охорони атмосферного повітря; що забезпечують формування державної політики у сфері охорони атмосферного повітря; що реалізують державну політику у сфері охорони здоров'я; органи місцевого самоврядування: місцеві державні адміністрації, Рада міністрів Автономної Республіки Крим; 4) інші центральні та місцеві органи державної влади.

У статті досліджено систему та адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря та безпеки повітряного простору України. Вказано, що у сучасному світі питання охорони атмосферного повітря та безпеки повітряного простору набувають все більшого значення в контексті забезпечення сталого розвитку та збереження здоров'я населення. У зв'язку з цим важливим аспектом є наявність ефективної системи суб'єктів адміністративно-правового механізму, яка б забезпечувала координацію дій та виконання відповідних нормативно-правових актів у сфері охорони атмосферного повітря та безпеки повітряного простору України. В межах дослідження, яке ми проводимо, предметом нашої уваги є аналіз системи суб'єктів адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря та безпеки повітряного простору України. Варто вказати, що систему суб'єктів адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря та безпеки повітряного простору України фактично складають дві великі групи суб'єктів. До першої з яких відносяться суб'єкти адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря, до

другої – суб'єкти безпеки повітряного простору.

Зроблено висновок, що до суб'єктів з загальною компетенцією слід віднести Президента України, Раду національної безпеки і оборони України, Верховну Раду України, в межах якої функціонує Комітет Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування. До суб'єктів зі спеціальною компетенцією доцільно віднести: Кабінет Міністрів України; центральні органи виконавчої влади, що реалізують політику у сфері охорони атмосферного повітря; що забезпечують формування державної політики у сфері охорони атмосферного повітря; що реалізують державну політику у сфері охорони здоров'я; органи місцевого самоврядування: місцеві державні адміністрації, Рада міністрів Автономної Республіки Крим; 4) інші центральні та місцеві органи державної влади.

Ключові слова: система, адміністративно-правовий статус, суб'єкт, адміністративно-правового механізм, забезпечення охорони атмосферного повітря.

Hordienko A. The system and powers of the subjects of the administrative law mechanism for ensuring atmospheric air protection of Ukraine

The article examines the system and administrative-legal status of the subjects of the administrative-legal mechanism for ensuring the protection of atmospheric air and the safety of the airspace of Ukraine. It is indicated that in the modern world, the issues of air protection and airspace safety are becoming increasingly important in the context of ensuring sustainable development and preservation of public health. In this regard, an important aspect is the existence of an effective system of subjects administrative and legal

mechanism that would ensure the coordination of actions and implementation of relevant regulations in the field of air protection and airspace safety of Ukraine. Within the framework of the research that we conduct, the subject of our attention is the analysis of the system of subjects of the administrative and legal mechanism for ensuring the protection of atmospheric air and the safety of the airspace of Ukraine. It should be noted that the system of subjects of the administrative and legal mechanism for ensuring the protection of atmospheric air and the safety of the airspace of Ukraine actually consists of two large groups of subjects. The first of which includes the subjects of the administrative and legal mechanism for ensuring the protection of atmospheric air, the second – the subjects of airspace safety.

It is concluded that the subjects with general competence should include the President of Ukraine, the National Security and Defense Council of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, within which the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Environmental Policy and Nature Management operates. Entities with special competence should include: the Cabinet of Ministers of Ukraine; central executive bodies that implement policy in the field of air protection; ensuring the formation of state policy in the field of air protection; implementing state policy in the field of health care; local self-government bodies: local state administrations, the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea; 4) other central and local bodies of state power.

Key words: system, administrative-legal status, subject, administrative-legal mechanism, ensuring the protection of atmospheric air.

Література

1. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 № 2707-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>
2. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр#Text>
3. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: Постанова Верховної Ради України; Перелік від 29.08.2019 № 19-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-IX#Text>
4. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
5. Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 614 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614-2020-н#Text>
6. Рейтинг «ТОП-100 найбільших підприємств-забруднювачів» за 2019 рік URL: <https://sw.dei.gov.ua/post/rejting-top-100-naubilshikh-pidpriemstvo-zabrudnyuvachiv-za-2019-rik>
7. Рубцова І.М. Рагальна характеристика повноважень та компетенції органів публічної влади, що здійснюють державне управління у галузі охорони атмосферного повітря URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/65/51>
8. ЕкоСистема – вся екологічна інформація та послуги в один клік URL: <https://eco.gov.ua/pro-proyekt>
9. ТОП-100 найбільших підприємств-забруднювачів URL: <https://lg.dei.gov.ua/post/1045>
10. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 р. № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text>
11. Методичні рекомендації «Оцінка ризику для здоров'я населення від забруднення атмосферного повітря» URL: https://moz.gov.ua/uploads/7/35819-dn_89_17_01_2022_dod.pdf
12. Порядок здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 р. № 827 URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d6/920/d0a/5d6920d0a002f363577102.doc&ved=2ahUKEwjxzfjTzZSHAxWAR_EDHcdkDA0QFnoECCIQAQ&usg=AOvVaw09d_ptpgT7wSD9xYHHICwo
13. Положення про порядок інформаційної взаємодії органів Мінекоресурсів України та інших суб'єктів системи моніторингу довкілля при здійсненні режимних спостережень за станом довкілля КНД 211.0.1.101-02, затвердженого Наказом Мінекоресурсів України 21.08.2002 № 323 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0323556-02#Text>

